

ЕКОНОМІКА ГАЛУЗЕЙ ВИРОБНИЦТВА

Н.М. Давиденко*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Україна належить до традиційно цукрових держав світу, що зумовлюється досить сприятливими ґрунтово-кліматичними та економічними умовами для розвитку буряківництва й виробництва цукру. Коріння галузі сягає 20-х років ХІХ століття. Однак її матеріально-технічна база неодноразово зазнавала значного руйнування, а виробництво цукрових буряків опинилось у кризі, що спостерігається останні роки.

Відсутність державного замовлення на сировину, ліквідація систем оптової торгівлі продукцією і заміна її стихійними ринками збуту, дефіцит обігових коштів, велика кредиторська заборгованість підприємств, високий коефіцієнт зносу їх основних фондів, переробка буряків на давальницьких умовах, бартеризація взаєморозрахунків поставили більшість вітчизняних цукрових заводів на межу банкрутства¹.

Проблемами конкурентноздатності бурякоцукрового виробництва досліджувалися в працях В.С. Бондаря, О.О. Єранкіна, Є.В. Імаса, О.С. Зайця, П.П. Борщевського, А.С. Багатеренка, М.Ю. Коденської, В.Д. Слюсара та ін.

Метою статті є об'єктивне дослідження конкурентоспроможності цукрової галузі Чернігівської області, можливості та перспективи її розвитку, аналіз проблем та можливі шляхи її вирішення.

Існує істотний брак багатьох ресурсів, необхідних для розвитку української цукрової промисловості. Це, насамперед, капітал, енергія та добрива. За кожен кВт енергії, кожен тону добрив, вапна чи мазуту, що витрачені на виробництво цукру в Україні необхідно оплатити, до того ж цю сировину не можна буде використати в інших галузях. Те ж саме стосується й кожної гривні інвестицій. Виграє чи програє Україна від того, що ці обмежені ресурси буде використано саме на виробництво цукру, а не спрямовано в інші галузі, залежить від відносної конкурентоспроможності виробництва цукру².

© Давиденко Н.М., 2005

* доцент кафедри фінансів Національної академії управління, кандидат економічних наук

¹ Слюсар В.Д. Удосконалення ринкової системи цукрової промисловості України // Сталість розвитку агропромислового комплексу України: Зб. наук. праць / НАН України. – Київ, 2004. – С. 37.

² Реформування сільського господарства в Україні: широке коло / За ред. Штефана фон Крамона – Таубаделя та Людвіга Штріве. – К.: Фенікс, 1999. – С. 112.

Конкурентоспроможність продукції — це сукупність властивостей продукції відповідати вимогам ринку у визначений момент. Вона характеризується:

- споживчими властивостями;
- затратами споживача;
- кон'юнктурою ринку реалізації сільськогосподарських товарів.

Конкурентоспроможність має якісну і кількісну сторони. Якісна її сторона включає в себе протистояння конкурентів, зіткнення і зближення їх економічних інтересів при відповідній рівновазі між попитом і пропозицією. Найбільш віддзеркалюючим сутність конкурентоспроможності можуть виступати такі показники, в основу яких покладено затрати виробництва, використання сировини та матеріалів, рівень попитної спроможності споживачів. На прикладі ВАТ “Носівський цукровий завод” проаналізуємо використання сировини та матеріалів (табл. 1).

Таблиця 1.

**Використання сировини та матеріалів у
ВАТ “Носівський цукровий завод” Чернігівської області**

Показник	Один виміру	2002 р.	2003 р.	Відхилення до 2002, +,-	До норми
Прийнято буряку	т	157091	142140	-14951	
Перероблено буряку: за рік	т	150000	139312		
за II півріччя		150000	137876	-12124	
Втрати буряку при зберіганні та транспортуванні:	т	5655	4264	-1391	
по нормі	%	4,0	3,92	-0,6	-0,92
фактично	%	3,6	3,0		
Втрати цукру в буряку	т	1682	1482	-200	
	%	1,07	1,04	-0,03	
Втрати цукру у виробництві по нормі	%	0,99	0,99		
фактично	%	0,93	0,99	+0,06	
Вміст цукру в меласі по нормі	%	2,18	2,18		
фактично	%	2,08	2,11	-0,03	+0,07
Вихід цукру по плану	%	12,5	12,5		
фактично	%	12,85	13,15	+0,3	+0,65
Використання вапняку до переробленого буряку	%	7,0	7,0		
Використання палива	%	6,39	6,34	-0,05	
Цукристість буряку по нормі	%	16,0	16,0		
фактично	%	16,36	16,81	+0,45	+0,81
Цукристість буряку при переробі	%	15,86	16,25	+0,39	
Одержано цукру з I га	ц	31,9	27,6	-4,3	
Площа посіву цукрового буряку	га	6100	6560	+460	
Урожайність	ц/га	257	217	-40	

Як свідчать дані таблиці 1 за період, що аналізується, зменшилась кількість сировини на 14951 т. Наслідком є зменшення сировини на 12124 т. Основними причинами були:

1) зниження урожайності через погодні умови, оскільки було сухе літо і коренеплід не набрав ваги;

2) зменшилась кількість вагомих постачальників, наприклад, ТОВ “Земля і воля” Бобровицького району в 2002 році поставило більше 10 тис. т цукрової сировини, а в 2003 році господарство не сіяло цукрових буряків.

У 2003 році цукровому заводу поставлено 142140 тонн цукрового буряку. Основними постачальниками сировини були:

Носівський район — 56,4 тис. тонн

Бобровицький район — 35,7 тис. тонн.

Борзнянський район — 13,0 тис. тонн.

Ніжинський район — 11,9 тис. тонн.

Козелецький район — 8,9 тис. тонн.

Бахмацький район — 1 тис. тонн.

Постачальниками сировини були підприємства різних форм власності: ТОВ, приватні підприємства, фермерські господарства. В 2003 році майже на 15 тис. т буряку прийнято менше, ніж у 2002 році.

Проте прослідковуються і позитивні зрушення, зокрема на 6 % знизилися втрати буряку при зберіганні та транспортуванні; на 3 % цукру в буряку. Вихід цукру збільшився на 0,65 % при плановому 12,5 %. Це є результатом:

- вищої цукристості в порівнянні з базовою;
- зменшення витрат цукру в буряку при зберіганні на 0,92 %;
- зменшенню втрат цукру у виробництві та меласі на 0,07 %;
- додержання технологій виробничого процесу.

ВАТ “Носівський цукровий завод” працював ритмічно і середньодобова переробка цукрового буряку становила у 2003 році 101 % до нормативного значення 1500, фактичне значення — 1515 т/добу; лише в грудні середньодобова переробка була 1359 т/добу, в зв’язку із збільшенням накипу на поверхні теплообміну випарної станції та погіршенням технологічної якості цукрового буряку.

В минулому виробництво цукру в Україні визначалось плановою економікою і тому з точки зору ринкової економіки картина його значною мірою спотворена. З того факту, що Україна традиційно виробляла й експортувала багато цукру, не обов’язковим є висновок, що сьогодні й у майбутньому її виробництво цукру буде конкурентноспроможним.

Конкурентоспроможність не є також автоматично наслідком сприятливих агрокліматичних умов. З одного боку, лише високі врожаї цукрових буряків не є достатньою умовою для конкурентоспроможності цукрової промисловості, оскільки для виробництва кінцевого продукту — цукру — необхідний цукровий буряк і його переробка, а без переробки не можна одержати конкурентоспроможне цукрове виробництво, незважаючи на високі врожаї цукрового буряку. Для аналізу конкурентоспроможності переробки цукрового буряку в Чернігівській області дослідимо техніко — економічні показники діяльності цукрових заводів, які представлені в табл. 2³.

³ Річна фінансова звітність ВАТ “Носівський цукровий завод” м. Носівка Чернігівська область за 2002–2004 рр.

Таблиця 2.

**Техніко-економічні показники діяльності
ВАТ “Носівський цукровий завод”**

Показники	Рок				
	2000	2001	2002	2003	2004
Продуктивність, тис. т. за добу	1317	1317	1440	1515	1716
Кількість буряків до переробки, т.	80085	127519	150000	139312	152100
Тривалість сокодобування, діб	59,6	92,8	104,2	91,0	100,0
Середня відстань доставки буряків до заводу, км	60	57	45	48	50
Середньоспискова чисельність працюючих, чол.	410	452	552	560	510
Заробітна плата працюючих, тис. грн.	1074,5	1532,8	2324,1	3343,9	3849,2
Товарна продукція у поточних цінах, тис. грн.	17686,3	7140,2	8078,7	15622,2	15935,0
Собівартість 1 т. цукру, грн.	1550,92	2320,0	2280,6	2416,9	-
Тривалість виробництва, діб	64,0	100,0	106,0	97,0	105,0
Вихід цукру, %	13,2	10,41	12,85	13,15	13,0
Прибуток (+), збиток (-), тис. грн.	703,3	369,7	139,5	91,7	-
Затрати на 1 т. цукру, грн.	67,55	58,78	68,55	66,31	65,4
Коефіцієнт використання виробничих потужностей, %	0,83	0,83	0,96	1,01	1,04

Наведені в таблиці 2 показники свідчать, що за 5 останніх років зросла продуктивність на 353 тис. т. за добу. Зросла тривалість сокодобування і, як наслідок, тривалість виробництва, що помітно в 2004 році порівняно з 2000 роком, але майже не змінилася за 2001–2004 рр. Зріс вміст цукру в мелязі з 0,86 до 2,11 % та підвищився коефіцієнт використання виробничих потужностей на 0,182 %. Все це свідчить про позитивні зрушення в діяльності ВАТ “Носівський цукровий завод”.

Але говорити про підвищення конкурентоспроможності неможливо, оскільки необхідно розглянути фінансові результати, адже цукрова промисловість буде конкурентоспроможною лише тоді, коли виручка від продажу цукру за світовими цінами перевищить витрати, що виникають при купівлі за світовими цінами необхідних засобів для виробництва (земля, посівний матеріал, енергія, переробка) (табл. 3).

Дані з таблиці 3 свідчать про зниження вартості переробки цукрового буряку на 1239,3 тис. грн., зниження собівартості 1 т переробки цукрового буряку на 2,24 грн., але поряд з цими позитивними змінами слід звернути увагу на зменшення чистого прибутку на 47,8 тис. грн. Та зниження рівня рентабельності на 34 %.

Враховуючи те, що конкурентоспроможність є похідною від прибутку і сукупних витрат праці, зниження останніх і збільшення прибутку значно підвищують відсутність економічного виживання підприємницьких структур ринку.

З метою успішної підготовки до ведення ефективної конкурентної боротьби, кожний товаровиробник повинен аналізувати і оцінювати нормоутворювальні фактори

конкурентоспроможності, намагатись вкласти в науково-обґрунтовані рівні затрати праці та засоби на виробництво продукції. Він повинен також з великою достовірністю передбачати, в якій галузі відтворювального процесу і кому належать важелі впливу на формування рівня конкурентоспроможності.

Таблиця 3.

Фінансові результати ВАТ “Носівський цукровий завод”

Показники	один. виміру	2002 р.	2003 р.	відхилення (+), (-)
Товарна продукція в діючих цінах (без ПДВ)	тис. грн.	8078,7	15622,2	
Товарна продукція в порівняльних цінах (без ПДВ)	тис. грн.	40471,8	88353,9	
Вартість переробки буряку	тис. грн.	10382,0	9142,7	-1239,3
Собівартість 1 т. переробки цукрового буряку	грн.	68,55	66,31	-2,24
Виручка від реалізації продукції	тис. грн.	31144,1	50780,5	+19636,4
Чистий прибуток	тис. грн.	139,5	91,7	-47,8
Рівень рентабельності	%	1,34	1,0	-
Дебіторська заборгованість	тис. грн.	1437	1809,7	+372,7
В т.ч. за роботи, послуги		1258	1564	+306
Кредиторська заборгованість	тис. грн.	9329	10647	+1318
В т.ч. за роботи, товари, послуги перед бюджетом		8197 446,0	9767 257,3	+1570 -188,7

В даний час конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції має не лише внутрішній, але й зовнішній аспект, оскільки значна частина продовольства, що споживається в нашій країні, ввозиться із-за кордону. Цей закономірний прояв ринкових відносин супроводжується дефіцитом власної сировини і продовольства, внаслідок чого на українському ринку є імпортна сировина.

Поряд з недоліками, ввезення в Україну цукру—сирцю має деякі переваги. До них можна віднести подовження тривалості виробничого сезону на цукрових заводах, і як наслідок, робочі місця для робітників заводу. Імпортований в Україну цукор виробляють переважно з цукрової тростини. Переробляє ВАТ “Носівський цукровий завод” поряд з буряковим і цукор — сирець (табл. 4).

Товарна продукція в діючих та порівняльних цінах зросла вдвічі за рахунок переробки сирцю з цукрової тростини на сироп, та частково на цукор. Розрахунки по переробці цукру — сирцю проводились згідно угоди з замовником.

Сезон переробки цукрових буряків розпочався 15 вересня і закінчився 20 грудня 2003 року. Заготівля цукрових буряків згідно договорів контрактної здійснювалася на давальницьких умовах. За сезон заготовлено 142140 тонн цукро—сировини. У відсотковому відношенні — 67 % власність постачальника цукрових буряків, а 33 % - залишається в розпорядженні ТОВ “Євросервіс—Україна”, яке є власником цукрового заводу. В кількісному виразі це 56595 тонн — буряк цукроздавачів, а 46882 тонн, це буряк, що належить ТОВ “Євросервіс—Україна”, 34399 тонн — це буряк, що належить цукровому заводу. Цю сировину завод закупив по ціні 160 грн. 45 коп. у

товаровиробників і одержав 4398 тонн цукру для власних потреб.

Таблиця 4.

**Виробництво продукції на ВАТ “Носівський цукровий завод”
за 2002–2003 рр.**

Вироблено продукції	Одиниця виміру	2002 р.			2003 р.		
		Кількість, тонн	Сума, тис. грн.		Кількість, тонн	Сума, тис. грн.	
			В діючих шнях	В портині шнях		В діючих шнях	В портині шнях
Цукор-пісок з буряку	тонн	18539	х	36614,5	19001	х	37527,0
Патока	тонн	6419	х	1604,8	6146	х	1536,5
Желе	тонн	115629	х	1156,3	124500	х	1245,0
Валово товарне	тонн	5694	711,7	711,7	1306	141,5	163,3
Промислові пакети:							
во переробці цукрового буряку	тис. грн.	139512	8895,9	х	150000	7937,2	х
во переробці цукру-сірого з тростини	тис. грн.	47680,2	6014,6	х	-	-	-
Цукор з цукру-сірого	тонн	2850	х	5628,8	-	-	-
Сироп з цукру-сірого	тонн	65873,3	х	42637,8	-	-	-
Товарна продукція	тис. грн.	х	15622,2	88353,9	х	8078,7	40471,8

Відповідно до угоди ТОВ “Євросервіс—Україна” з цукровим заводом № 354—2/03 від 04.09.2003 року за виконані роботи по переробці цукрового буряку “замовник” сплачує цукровому заводу вартість робіт в розмірі 70 грн. за 1 тону переробки. Фактична вартість переробки 1 тону буряку складала 66 грн., з ПДВ — 79 грн. 57 коп.

Тобто, науково-обґрунтовані методи визначення конкурентоспроможності виробів дають можливість кожному товаровиробнику визначитися в напрямку економічного розвитку, стратегії і тактики досягнення найвищого ефекту в підприємницькій діяльності.

Конкурентоспроможність підприємницької структури, в якій немає внутрішніх конфліктів і протиріч, дуже висока.

Отже, правильно налагоджений і дієвий менеджмент створює цілісну інтегровану систему управління, яка забезпечує стабільність розвитку і високу конкурентоспроможність підприємницької структури (рис. 1).

Отже, основними причинами неконкурентоспроможності цукрової промисловості Чернігівщини є:

- зниження врожайності цукрового буряку, що зумовлено відсутністю обігових коштів для закупівлі добрив;
- втрата вагомих постачальників сировини, нестабільність зони бурякосіяння;
- зростання собівартості 1 т цукру;
- нерозвиненість ринкових відносин у сфері виробництва, переробки і реалізації цукру;
- інтервенція на український ринок цукру з тростини, цукромістких продуктів та насання.

Відродження та подальший розвиток бурякоцукрового підкомплексу Чернігівської області потребує комплексної системи постійних і довгострокових заходів. Необхідно забезпечити структурні, функціональні, енергетичні, сировинні та інвестиційні зміни через:

- інтеграцію товаровиробників і переробників цукросировини з метою збільшення

обсягів виробництва цукрових буряків, здешевлення їх вартості та підвищення якості;

- розробка концерном “Чернігівцукор” програми реструктуризації та технічного переобладнання галузі;
- ініціювання заходів для запобігання незаконного ввезення цукру, цукромістких продуктів та насіння цукрових буряків;
- вивчення і розповсюдження передового світового досвіду в галузі цукроваріння;
- створення інформаційно—технічної бази даних, що стосується виробництва та оптової торгівлі цукром;
- збільшення питомої ваги високопродуктивних гібридів з переходом на них протягом 2—3 років по всій Чернігівській області.

Рис. 1. Фрагмент формування системи управління конкурентоспроможністю підприємства

Література:

1. Бидик А.Г. Підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва // Економіка АПК. — 2003. — № 6. — С. 115-121.
2. Бондар В., Задворний А. Ринок цукру України у контексті функціонування світових ринків цукру // Економіка України. — 2000. — № 7. — С. 61-65.
3. Довчанчин Г.В. Стан та шляхи підвищення економічної ефективності переробки цукрових

буряків. // Вісник аграрної науки. – 2000. – № 11. – С. 72–73.

4. Інтернет-сторінка Національної асоціації цукровиків України <<http://www.ukrsugar.kiev.ua>>.
5. Коденська М.Ю. Цукробурякове виробництво України. – К.: ІАЕ, 1998. – 55 с.
6. Реформування сільського господарства в Україні: широке коло / За редакцією Штефана фон Крамона – Таубадея та Людвіга Штріве. – К.: Фенікс, 1999. – 191 с.
7. Річна фінансова звітність ВАТ “Носівський цукровий завод” м. Носівка Чернігівська область за 2002–2004 рр.
8. Слюсар В.Д. Удосконалення ринкової системи цукрової промисловості України // Сталість розвитку агропромислового комплексу України: Зб.наук.праць / НАН України. – Київ, 2004. – С. 33-42.
9. Сільське господарство Чернігівської області за 1990-2003 рр. Статистичний збірник. - Держкомстат України. Головне управління статистики у Чернігівській області, м. Чернігів, 2004 р.
10. Melentiev B.A. Sugar – beet growing and processing and sugar production in Ukraine. Consultative Meeting on Policy for the Ukrainian Sugar Beet Production and Processing Industry. – Kyiv, 1996, June, 18 – 20.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою фінансів
Національного аграрного університету
(протокол № 5 від 7 грудня 2004 року)*

